

TEKE ANDRÁS

Paradigmák fogságában, avagy katonából rendőr?

A mindennapi élet során, így a biztonságszolgáltatás területén is találkozni lehet számos olyan jelenséggel, megnyilvánulással, amelynek eredete nem, vagy alig ismert, de folyamatosan visszatér a gondolkodásmódban, problémamegoldásban, a kapcsolatrendszerben, tevékenységben, stb. **A paradigmák márpedig léteznek!** Nem lehet „máglyára küldeni”, „kiátkozni”, megszüntetni őket, velük/általuk élnek azok, akik egy meghatározott szakmai/szervezeti kultúrában szocializálódtak, tevékenykednek. A biztonságszolgáltatás tág fogalom, eredetét illetően sokféle vélemény alakult ki, de célszerű az érdekérvényesítés fegyveres megoldásából kiindulva a katonai személyétől elindulni, abból a folyamatból, ahogy a mai rendészeti/rendvédelmi specializálódás kialakult. A különböző korszakok állami/társadalmi formációinak kategóriáiban megjelenő fegyveres erők/szervek, rendvédelmi/rendészeti szervek, magán biztonság szolgáltatások szakmai/szervezeti kultúrájában a katonai gyökerek fellelhetők. A tanulmány kísérletet tesz elsősorban prof.dr. Finszter Géza és más kutatók releváns gondolataira támaszkodva körülhatárolni a paradigmák lényegét, hogy egyfajta folyamat és rendszerszemléletbe lehessen helyezni a jelenkori biztonságszolgáltatás egyes jelenségeit, keresve a kiindulást, az okokat. A gondolatmenet csak vázlatos, de remélhetőleg elindít egy folyamatot, ami a paradigmák megértését elősegíti és azokat aktuális tartalommal tölti fel.

BEVEZETÉS

Az ezredfordulóra a korábban meghatározó nagyhatalmi erőviszony-rendszerek megváltoztak, átalakultak. Az új viszonyrendszerben a rendezőelvek módosultak, a globalizálódó világban a hatalmi súlypontok átrendeződtek. Az euro-atlanti bővítés folyamata során a kelet-közép és kelet-, illetve délkelet-európai országok bevonásával a középhatalmi erőviszonyokban az érdekkülönbségek kiegyenlítődtek.

Az integrálódó kis- és középállamok a regionális áttételeken keresztül szerepelnek a globális politikában, együttműködő, demokratikusan működő szövetségbe illeszkedtek be. A hidegháborút követően a biztonság értelmezése új tartalommal bővült, a korábban uralkodó katonai biztonság-megközelítés a biztonságpolitikának csak egyik szegmense maradt. A biztonság-felfogásban a veszélyek jellegének és intenzitásának átalakulásával a hagyományos területvédelemmel szemben felértékelődött a konfliktus- és válságkezelés, az erőszak-alkalmazás megakadályozása, a válságok és konfliktusok meg/feloldása, ellenőrzése.

Egy demokratizálódási folyamat indult el, amely a katonai fenyegetések jellegének megváltozásával a fegyveres erőszakszervezetek mennyiségi és minőségi átrendeződéséhez vezetett.

Ez a folyamat azonban nem minden esetben magától értetődő. A függetlenné vált államok kialakították saját nemzeti hadseregüket, rendvédelmi szerveiket. **A hadsereg volt rendszerint a bázisa a folyamatnak.** A katonai és rendvédelmi tevékenység megközelítése a hidegháború befejezését követően folyamatos fejlődésen megy keresztül¹.

A hagyományos értékek mellett a környezeti változásokra való reagálás is mérhető. A biztonság iránti igény felerősödése (2001. 09. 11.) az elvárások toleranciaszintjének csökkenésével jár, ami az **integrált biztonságfilozófiát** helyezi előtérbe.

---

¹ Opál Sándor: Hadtudomány, rendvédelem és közbiztonság-politika, Rendészeti Szemle 1991/11. (3-8) és Szikinger István: A rendészet katonai jellege, rendvédelem és honvédelem, Új rendészeti tanulmányok 1998/1. (121-134), Budapest, Rendőrtiszti Főiskola

A katonai és rendvédelmi tevékenység annak ellenére, hogy közös gyökerekkel rendelkeznek, egyidejűleg és párhuzamosan saját evolúciós fejlődésükön mennek át, kialakulnak a kapcsolódási pontok, de folyamatos a közeledés és a távolodás is.

„Létezik két hivatás, a katonáé és a rendőré, amelynek egyaránt a veszélyelhárítás a társadalmi rendeltetése. Mindkét szakma gyakorlójának speciális tudása, hogy képes felismerni a szakmai kompetenciájába tartozó fenyegetéseket és képes bánni a fizikai erőhatalomnak azon eszközeivel, amelyekkel a veszély csökkenthető, vagy teljesen megszüntethető.”²

A demokratizálódási folyamat során katonából rendőrök, határőrök, csendőrök lettek. Új és új típusú feladatok, új szervezet, új módszerek. Az átállás nem ment és nem megy egyszerűen. A folyamatok elhúzódo jellegűek a politikai és a környezeti türelmetlenség ellenére is.³

Mi ennek az oka? Mivel emberekről van szó, keressük az okot az emberi viselkedésben! Változások következtek be, az emberek pedig szeretik az állandóságot, a biztonságot, kiszámíthatóságot (a szervezetekre is igaz ez). Tevékenységükben, gondolkodásukban megjelenik a múltbeli tapasztalat, a korábbi szemlélet, hozzáállás. **Képletesen kifejezve a ma embere rendszerint a múlt módszereivel akarja megoldani a jövő problémáit.** A folytonosság tetten érhető, de nem mindig tesz eleget annak az Einstein-i gondolatnak, hogy azzal a gondolkodásmóddal, ami a problémát előidézte, nem lehet azt megoldani.

Jelen tanulmány kísérletet tesz arra, hogy a katonai és rendőri (rendész) tevékenység közti kapcsolatok feltárásával elősegítse a tudatos gondolkodásfilozófia-váltást. Annál is érdekesebb a kísérlet, mert a rendszerváltozás óta eltelt időszakban az általában „biztonsági őrnök” nevezett, biztonságszolgáltatást végző szervezetek, személyek, vállalkozók száma óriási méretűre duzzadt, és az új helyzetben célszerű keresni az összefüggéseket az esetleges konfliktushelyzetek megértése, megelőzése, kezelés céljából.

Nem cél, hogy az olvasót rábeszélje valamely megoldásra, módszerre, hiszen országonként eltérő sajátosságok vannak, de szeretne hozzájárulni ahhoz, hogy korszerű helyzetértékelés alapján el lehessen jutni a változtatás gondolatához, annak tartalmához.

A két „véglet” a Honvédség és a Rendőrség. Magyar viszonylatban 2007. december 31-ig mintegy köztes helyet, szerepet töltött be a Határőrség, amely a XX. század második felétől sajátos utat járt be. Előbb a fegyveres erők része volt, 1993-tól kettős rendeltetésű, sajátos szervezetű rendvédelmi szerv, 2005-től rendvédelmi szerv. Sorozott állományú szervezetből hivatásos, állandó állományú, profi rendvédelmi szerv jött létre. Igaz, hogy feladatrendszerében mindig is, a nyolcvanas évektől pedig egyértelműen a rendészeti jelleg dominált, vezetői felsőfokú képzést katonai intézetekben kaptak, jellemző volt a katonai külsőség, fegyelem, szervezettség. Erre a bázisra épült az az evolúció, amely a rendőrségi integrációba torkollott.

² Finszter Géza: Rendészet vagy rendvédelem, Belügyi Szemle 2001/2 (86-96. old) ISSN 1218-8956; Finszter Géza: A rendészet elmélete, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2003. ISBN 963224701 9 (58-59. old)

³ Parliamentary oversight of the security sector. Principles, mechanisms and practices. Inter-Parliamentary Union – Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Lausanne, 2003.

Tehát egy folyamatról van szó, amelyben a katonai és rendészeti jelleg, szakma, hivatás összefüggéseinek ismeretében célszerű vizsgálni a történéseket, a szakmai/szervezeti kultúrák találkozását, kapcsolódását.

Az első és leglátványosabb lépés rendszerint a szervezeti változás. Ilyen lehet, amikor létrehoznak egy (új, addig nem volt) rendvédelmi szervet. Ezt az új szervezetet tekinthetjük egy jéghelynek is, amelynek kb. egyharmada látható, a többi a „víz alatt” van). Ami látható, az formálisan rendezett, kiszámítható, de ami nem látható, az hat igazán a folyamatokra, mert ez képezi igazán az alapját a szervezeti és szakmai kultúrának, és súlyánál fogva erősen befolyásolja a látható dolgokat is. Fontos tehát megvizsgálni, hogy mit hozott magával az „ember”, a szervezet, aki, ami formálisan már most rendész/rendőr. A gondolkodásmód-váltást az gyorsíthatja meg, ha az informális tényezőket azonosítjuk és felhasználjuk a kitűzött cél teljesítése érdekében.

A másik fontos lépés a fegyveres hivatásos állomány jellemzőinek pontos feltérképezése. Ez az állománykategória speciális ismeretekkel rendelkezik, különleges társadalmi funkciót teljesít, szaktudás-monopóliuma van, erős a területi, szakmai kötődése, ragaszkodik a szervezeti kultúrájához, felelősséget érez a rábízott feladatokért, egyszóval hivatástudata van, profi⁴.

Ez a hivatástudat nem általános, hanem nagyon is konkrét, és ha megváltoznak a körülmények, akkor az eredeti hatékonyság már nehezen biztosítható. Meg kell találni az új értékeket, érdekeket, motivációt, kapcsolódási pontokat.

A szervezeti változás mellett tehát figyelmet kell fordítani a szervezeti kultúra hatásaira is. A továbbiakban hasonlítsuk össze a két szakma és hivatás azonosságait és eltéréseit. Miben azonos és miben tér el a rendőr és katona, illetve a rendőri és katonai tevékenység? Az összehasonlítás nem elsősorban a különbségekre, hanem éppen a kapcsolódási pontokra szeretné ráirányítani a figyelmet, mert a biztonság kooperatív garantálásában az együttműködésre, a közös gondolkodásra van szükség. Az interkulturális kapcsolódásoknak ez esetben komoly jelentősége van. Talán magyarázatot lehet találni arra is, hogy a biztonságszolgáltatásban tevékenykedők előélete milyen formában tükröződik vissza az új helyzetben.

1. TEVÉKENYSÉGI FORMA

a) KATONAI

aa) Klasszikus

A katona alapvető tevékenységi formája a HARC; erre kap kiképzést, ez az „életeleme”, a problémamegoldás fő módszere is a fegyveres harc, a fegyveres erőszak, az álcázás és az erődemonstráció. Elsősorban háborús feladatokra alkalmazzák, békeidőszakban a szerepe minimális. Demokratikus államokban a legmagasabb szintű jogszabályok határozzák meg a honi és a saját állampolgárokkal kapcsolatos katonai alkalmazást. Diktatúrákban a katona a „legjobb rendőr”.

---

⁴ Samuel P. Huntington: *The Soldier and the State The Theory and Politics of Civil-Military Relations*, Cambridge, Massachusetts, University Press, 1985. © Hungarian Translation: Félix Pál: 1994. ISBN 9633272221 1(13-23. old.)

ab) Jelen-jövő⁵

A háború és harc mellett a békeidőszaki, válsághelyzeti, fegyveres konfliktus kezelési feladat egyenrangúvá válik. A különféle békeműveletek és nem háborús tevékenységek (mentési, humanitárius, katasztrófa-elhárítási) egyre nagyobb teret nyernek. **A tevékenységek tartalmát tekintve a klasszikus katonai és rendészeti alkalmazásban a határok nem különülnek el minden esetben, a funkcionális megközelítés miatt.** A veszélyeztetés jellegétől függően a biztonság szereplői egységes rendszerben kerülnek alkalmazásra, ami azt jelenti, hogy a katonák béke/normál időszaki alkalmazását alkotmány teszi lehetővé szigorú szabályozás mellett, biztonsági céllal.

b) **RENDÉSZETI/RENDVÉDELMI**

ba) Klasszikus

A rendész alapvető tevékenységi formája a BEAVATKOZÁS, az INTÉZKEDÉS, EGYES SZERVEZETI SZAKMAI KULTÚRÁKBAN A MEGELŐZÉS; jogszabály által indukált motivációs kényszer alatt áll, mert szolgálaton (munkaidőn) kívül is a biztonságot veszélyeztető esetekben, arra alkalmas állapotban, a feltételek megléte esetén be kell avatkoznia, intézkednie kell. Demokratikus államokban a rendészeti és katonai tevékenység élesen elkülönül, egyértelműen szabályozott.

bb) Jelen-jövő

Az állami szerepvállalás mellett a rendvédelmet érintő privát biztonság egyre nagyobb teret nyer. A rendvédelem „puhább” és „keményebb” megnyilvánulási formái alakulnak ki. Még nem katonai, de a rendvédelmen túlmutató rendvédelmi erőszak-alkalmazásra is kerülhet sor, tömegek ellen. A katonai és rendészeti tevékenység biztonságot garantáló elemei képességtervezés, szervezés és alkalmazás szempontjából egy koordinációs és kooperációs rendszerbe kerül(het)nek. A rendészek külföldön történő békefenntartás keretében megvalósított rendfenntartásban egyre gyakrabban vesznek részt.

2. TEVÉKENYSÉG CÉLJAa) **KATONAI**

aa) Klasszikus

A katona tevékenysége az ellenség (fizikai) megsemmisítésére, a harc folytatására való alkalmatlanná tételére, az adott terület fizikai elfoglalására, uralom alatt tartására irányul. A megsemmisítés egyik módja a szisztematikus rombolás⁶. Befolyási övezetek alakul(hat)nak ki, bekövetkezhet a határok átrajzolása. A katonát diktatúrákban a saját állampolgárok ellen is alkalmazzák.

ab) Jelen-jövő

⁵ Deák János: Napjaink és a jövő háborúja
Hadtudomány XV. év. 2005/1. sz. (29-49) ISSN 1215-4121

⁶ Finszter Géza: A rendészet elmélete, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2003. ISBN 963224701 9 (66.old.)

Az ellenség fizikai megsemmisítése helyett, annak vezetése, az azt támogató infrastruktúra kiiktatása a cél⁷. A terület ellenőrzése a demokrácia helyreállítására vagy bevezetésére irányul. Az infrastruktúrát nem pusztítja el, a korábbi határok rendszerint megmaradnak, az államforma változik legtöbbször. Tolerancia tapasztalható az etnikai, kisebbségi kérdések területén. A rendészhez hasonlóan óvnia kell az életet és a vagyonbiztonságot⁸.

b) RENDÉSZETI/RENDVÉDELMI

ba) Klasszikus

A rendész tevékenysége során megelőz, megakadályoz, megszakít, korlátoz, ellenőriz/felügyel egy adott folyamatot, tevékenységet. Jogalkalmazói tevékenységet végez. Nem „élet és halál ura”, tevékenysége, az alkalmazott legitim erőszak a veszélyeztetéssel arányos lehet csak. A rendésznek óvnia kell az életet és a vagyonbiztonságot⁹.

bb) Jelen-jövő

A felderítés, az információszerzés fontossága előtérbe kerül. Még a cselekmény megkezdése előtt indokolt a rugalmas megelőző reagálás kiváltása. A biztonság szereplőinek nagy száma miatt a koordinációs tevékenység fontossága megnövekszik. Törekvés lesz még az esemény bekövetkezése előtt a hatékony fellépésre.

3. TEVÉKENYSÉG LÉNYEGE

a) KATONAI

aa) Klasszikus

A katona a harc során **erőfölényre** törekszik, illetve az erőkifejtés maximális érvényesítésére, ennek érdekében **TOTÁLIS ERŐSZAKOT** alkalmaz¹⁰.

Módszerei, eszközei is ezt a célt szolgálják. Nagy létszámban (tömeghadsereg) alkalmazási készenlétben állt, az elrettentés volt a hivatalos katonai doktrína.

A katona a meglepetésre, a váratlanságra alapoz¹¹.

ab) Jelen-jövő

Az erőszak totális jellege részben megmarad, de érvényesítése „szelektív, differenciált, precíziós”. A hivatalos katonai doktrína a „békedoktrína”. Az elrettentésre való készenlétet jelentő előretolt, korlátozott katonai jelenlét, a fejlett mobilizációs, erőkivetítő és erőátcsoportosítási képességek kialakítása és fenntartása jelenti. A katona azért „harcol”, hogy „ne kelljen valós fegyveres harcot vívni”. A meglepetés továbbra is érvényesül.

⁷ Ványa László: A hadviselés különleges eszközei a nem halálos fegyverek, Hadtudomány, VIII. évf. 2.sz. 1998.március (52-62) ISSN 1215-4121

⁸ Finszter G. U.o.

⁹ Finszter G. U.o.

¹⁰ Finszter G. U.o. (66-67. old.)

¹¹ Finszter G. U.o.

b) **RENDÉSZETI/RENDVÉDELMI**

ba) Klasszikus

A rendész KORLÁTOZOTT (önkorlátozó) ERŐSZAKOT alkalmaz (szabályozott fegyverhasználat, kényszerítő eszközök alkalmazása, önvédelem, jogos védelem). Az alkalmazott erőszak mértéke nem haladhatja meg a lehetséges hátrány, kár mértékét, a veszélyeztetéssel arányosnak kell lennie. A rendész a megelőzést tartja fontosnak¹².

bb) Jelen-jövő

Nemzeti-közösségi-szövetségi biztonsági érdek komplex és integrált érvényesítése a meghatározó. Tudatos képességtervezés és összehangolásra épített hálózatos megvalósítás válik jellemzővé.

4. IDŐ, MINT TÉNYEZŐ

a) **KATONAI**

aa) Klasszikus

A katona a tevékenységre rendszerint FELKÉSZÜLÉSI IDŐVEL rendelkezik, az alkalmazás helyére, idejére elgondolás készül, az erők, eszközök összpontosítása, vagy széttagolása tervezetten folyik, az általános felkészítés aktualizálható, vagy speciális elemekkel kiegészíthető, meghatározható az alkalmazás kezdete, helye, illetve lefolyása. Az időtényező fontossága eltérő, mert a végső győzelem elérése a cél. A klasszikus háborús konfliktusok a gyors célelérési szándék ellenére rendszerint elhúzódnak¹³.

ab) Jelen-jövő

Az időtényező szerepe megnövekszik. Az információs/e társadalom és a globális világgazdaság nehezen viseli el a hosszan tartó háborút. A háború megnyerését rövid idő alatt, kis veszteséggel, „piacnyerésre” törekedve tervezik. A rugalmas reagálás ezt segíti elő. Az van előnyben, aki rövidebb idő alatt képes a stratégiai, taktikai és morális fölény (információs) kialakításához szükséges potenciált biztosítani.

b) **RENDÉSZETI/RENDVÉDELMI**

ba) Klasszikus

A rendész is készül konkrét tevékenységre (szolgálat, akció, bevetés) de magának az eseménynek a pontos bekövetkezése nem mindig prognosztizálható pontosan, az bármikor bekövetkezhet, s magának a rendésznek kell felismernie, hogy a tevékenységét meg kell kezdeni, s reagálnia kell. Az időhatárok rendszerint nagyon szorosak, az események gyorsan változnak¹⁴.

¹² Finszter G. U.o.

¹³ Finszter G. U.o. (65. old.)

¹⁴ Finszter G. U.o.

bb) Jelen-jövő

A jogellenes cselekmények elkövetési ideje is felgyorsul a technikai háttérnek köszönhetően. Az egyes eljárás sorrendek sérülhetnek, megnövekszik az operatív beavatkozás igénye. **A jogalkalmazás naprakész ismereteket és technológiatársítási készségeket feltételez minden rendésztől.** Nehéz a követés. Felmerül a transz/inter/multidiszciplináris ismeret-alkalmazási igény.

5. TÉR, MINT TÉNYEZŐ

a) **KATONAI**

aa) Klasszikus

A katonai tevékenység során vannak egyértelmű FRONTVONALAK, sávhatárok, csatlakozási pontok, félreérthetetlen, hogy hol van az ellenség¹⁵, mely területet kell megtartani vagy elfoglalni. A harctevékenységek rendszerint nagy területen folynak. A katona birtokba vesz minden olyan területet és objektumot¹⁶, amire a siker érdekében szüksége van.

ab) Jelen-jövő

Az egyértelmű frontvonalak csak elméletben léteznek, a gyakorlatban kulcsfontosságú pontok birtoklása csak a cél: a harctevékenységek kiterjedése csökken. A terrorizmus eszközeinek és módszereinek alkalmazási időszakában a hadszíntér, „harcterület”, hadműveleti terület a klasszikus értelemben nem különíthető el, a műveletek nem tisztán katonaiak, jellemző a több kis területen egyidejűleg folytatott tevékenység, a műveleti területek logikátlanok tűnő változása, aszimmetrikus jellege¹⁷.

b) **RENDÉSZETI/RENDVÉDELMI**

ba) Klasszikus

A rendész esetében a térbeli elkülönülés viszonylagos, a jogellenes cselekményt megkísérlő vagy elkövető azonos helyen is tartózkodhat más jogkövetőkkel, magával a rendésszel, az elkövetési helyszín sem mindig határolható be pontosan. A rendész sokszor konspiráltan van a helyszínen¹⁸. A rendész csak a jogszabályok által szabályozott módon léphet be bizonyos területekre, objektumokba¹⁹.

bb) Jelen-jövő

A rendészeti/rendvédelmi tevékenység nemcsak az országhatárokon belül zajlik, hanem azt át is lépi. A műveletek homogén jellege ritka, jellemző a több kis

---

¹⁵ Finszter G. U.o.

¹⁶ Finszter G. U.o.

¹⁷ Deák János: Napjaink és a jövő háborúja, Hadtudomány XV. év. 2005/1. sz. (29-49) ISSN 1215-4121

¹⁸ Finszter Géza: A rendészet elmélete, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2003. ISBN 963224701 9 (65. old.)

¹⁹ Finszter G. U.o. (66.old.)

területen egyidejűleg folytatott tevékenység, a helyszínek logikátlannak tűnő változása.

4. ELLENSÉGKÉP

a) KATONAI

aa) Klasszikus

A katona esetében fontos az egyértelmű megkülönböztetés, az azonosíthatóság külső jelek alapján. A katona egyenruhát visel, az ellenség is a sajátját. A katonának van egy ELLENSÉGKÉPE, aki ellen harcolni kell, ez egy fiktív kép, ami a szembenálló félre kerül kivetítésre.

ab) Jelen-jövő

A veszélyeztetések megváltozásával az „ellenség” nem üzen hivatalosan hadat, hanem nagyvárosokban, nagy kárhatással járó helyeken bukkan fel pl. terrorista képében. Lehet, hogy egyik percben ártalmatlan állampolgár, a másikban „vérszomjas terrorista”²⁰.

Az idealizált ellenségkép megmarad, de az azonosítása már sokkal nehezebb, a pillanatnyi döntési helyzet a rendészhez hasonló módszerek alkalmazását is igényelheti a katonától.

b) RENDÉSZETI/RENDVÉDELMI

ba) Klasszikus

A rendész nem az „ellenséggel harcol”, hanem a jogellenes cselekményt megkísérlővel, illetve elkövetővel szemben lép fel, ez nem ellenség kategória, legfeljebb ELLENFÉL. A jogellenes cselekményt elkövetőkre is ki lehet vetíteni sztereotípiákat (pl.: betörő, tolvaj, embercsempész), de ez egyértelműen nem konkretizálható.

bb) Jelen-jövő

A rendész életében a biztonság átértelmezésével megjelenik az „ellenség”. Az „ellenség” totális harcot vív, a szervezett bűnözés, a migráció, a terrorizmus összefonódásával a veszélyeztetés markánssá válik. A klasszikus „rendőr-bűnöző” viszonylat kibővül, mert a terroristától kezdve a hasadó anyag csempészen keresztül egyre veszélyesebb bűncselekmények szereplőivel kell szembeszállnia. Ezek azonosítása a többszörös áttételek és fedések miatt egyre bonyolultabb.

7. TEVÉKENYSÉG „KERETEI”

a) KATONAI

aa) Klasszikus

---

²⁰ Kiss Álmos Péter: A hadviselés szabályai és a nemzetközi terrorizmus , Új Honvédségi Szemle. LIX.évf. 2005/10. (107-119) ISSN 1216-7436

A katona alapvetően **KÖTELEKBEN** tevékenykedik (raj, szakasz, század, zászlóalj stb.; részlet, legénység, osztag, különítmény stb.). A kötelékben a **résztevékenységek** valamilyen vezető/parancsnok által történő összehangolása révén érhető el eredmény. A közös cél egyértelmű, ehhez kerül kialakításra a begyakorolt módszertani háttér. Fontos szerepet tölt be „összehangoló” személy, szerepkör.

ab) Jelen-jövő

A reguláris alkalmazás helyett/mellett a speciális, kis létszámú, gyorsan mozgó, „könnyű”, harccsoportoké a jövő, amelyek a hálózatos hadviselés előnyeit felhasználva gyors, „sebészi pontosságú” műveleteket hajtanak végre. A háttértámogatás minősége is megváltozik, a logisztikai biztosítás mellett a folyamatos és intenzív informatikai háttér megléte a meghatározó.

b) **RENDÉSZETI/RENDVÉDELMI**

ba) Klasszikus

A rendész általában EGYEDÜL, PÁRBAN, kis CSOPORTOKBAN (vagy nagyobb létszámúban, de alapvetően önállóan) tevékenykedik. A hierarchikus viszonyok formálisan fennállnak, de megnő az ÖNÁLLÓSÁG és FELELŐSSÉG jelentősége. (A határvidéki századok, rendőri alegységek (rendészeti) alkalmazása a külsőségek ellenére is rendészeti értelmezést kap, nem fegyveres harcról van szó, bár korlátozott mértékben arra is alkalmasak lennének.)

bb) Jelen-jövő

A csúcstechnológia alkalmazása, speciális felkészültség, a szakmai hozzáértés miatt a team-munka kerül előtérbe. Nagyobb létszám rendszerint csapaterőként kerül alkalmazásra, itt megjelennek a katonai kötelék vezetés-irányításának elemei. A magasfokú informatikai biztosítással az egyéni képességek jól kihasználhatóvá válnak.

8. TEVÉKENYSÉG JOGI ALAPJA

a) **KATONAI**

aa) Klasszikus

A katona a tevékenységét alapvetően PARANCS alapján hajtja végre, azaz az előjáró (konkrét személy) által hozott döntés végrehajtására egy elvileg megfellebbezhetetlen (lásd. 1996. évi XLIII. tv.) felszólítást kap, s arra van felkészítve, hogy ezt végrehajtja. A parancs annyiszor (de nem ugyanarra a feladatra!) kerül kiadásra, amíg a kívánt célt az elrendelő nem látja elértnak.

ab) Jelen-jövő

A parancs megmarad, de direkt jellege a tér-idő viszonyoktól függően változik. Az egyértelműség mellett az egyéni végrehajtási kreativitás jelentősége megnő. A köteléken kívüli, önálló tevékenység során a döntéshozatal felelőssége egyrészt a helyszíni vezetőre hárul, másrészt a hálózatos alkalmazással az azonnali idejű

döntéshozatal is megvalósítható. A jog mellett szilárd erkölcsi értékrend is szükséges a megváltozott körülmények közti tevékenységhez²¹.

b) **RENDÉSZETI/RENDVÉDELMI**

ba) Klasszikus

A rendész az adott tevékenység elvégzésére kap(hat) parancsot, de az eljárás során az adott (vonatkozó) jogszabály alapján köteles eljárni, a parancs tartalma nem lehet ellentétes a vonatkozó jogszabályokkal, az eljárás befejezését (lezárását) követően a további tevékenységet szabályozhatja parancs, de az eljárást nem befolyásolhatja. A kötelékben történő tevékenységnél a vezető parancsnokként tevékenykedik!

bb) Jelen-jövő

Az alkalmazási körzeten/köteléken kívüli, önálló tevékenység során a döntéshozatal felelőssége egyrészt a helyszíni vezetőre hárul, másrészt a hálózatos alkalmazásnak az azonnali idejű döntéshozatal is megvalósítható. A jog mellett szilárd erkölcsi értékrend is szükséges a megváltozott körülmények közti tevékenységhez²².

9. A VEZETŐ/PARANCSNOK SZEREPE

a) **KATONAI**

aa) Klasszikus

A katona esetében a parancsnok helye és szerepe a kötelék életében döntő és megmásíthatatlan, együtt tevékenykedik a köteléssel, közvetlen befolyással bír. Parancsnok mindig kell. Ha már csak két katona marad, az egyik a parancsnok.

ab) Jelen-jövő

A parancsnok (és általában a vezetési szintek) az információtechnika és technológia segítségével szinte ugyanazon információkkal rendelkeznek, mint a helyszínen lévő beosztott, sőt komplex és elemzett információkhoz is hozzájut. Így döntései sokkal megalapozottabbak, ugyanakkor az információ redundancia a döntés előkészítést lassítja, a lényeglátást befolyásolja. Új megközelítés kell a „nem beleszólás” biztosítása érdekében, meg kell hagyni a beosztott vezetési szintek önállóságát is. Az informatikai lehetőségeken alapuló „együtt-tevékenység” a vezető-beosztott fizikai érintkezését nem helyettesíti, egyfajta virtuális „együtt-tevékenység” valósul meg, valós időben.

b) **RENDÉSZETI/RENDVÉDELMI**

ba) Klasszikus

---

²¹ Finszter Géza: A rendészet elmélete, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2003. ISBN 963224701 9 (64-65.old.)

²² Finszter G. U.o.

A rendész esetében a vezető egyre inkább irányít, azaz a dolgokra csak akkor gyakorol befolyást, ha az indokolt és szükséges.

bb) Jelen-jövő

A vezető menedzser szerepe megnövekszik, a feltétel-biztosítás egyre nagyobb hangsúlyt kap, a szakmai munkavégzésben a vezető feladatszabó, felügyelő és ellenőrző/számonkérő szerepet tölt be. A bonyolult technika és technológia alkalmazása a vezetőtől ezirányú ismereteket és készségeket igényel, egy virtuális helyzetben is képesnek kell valós döntéseket hozni.

10. A TÖMEG KEZELÉSE

a) **KATONAI**

aa) Klasszikus

A katonai tevékenység az ellenséges csoportosulás bekerítésére²³, majd részenkénti vagy tömeges csapás útján történő megsemmisítésére irányul. A katona arra törekszik. Hogy a visszavonuló ellenség útját elvágja, folytassa a megsemmisítést, vagy a harcképtelenné tevést.

ab) Jelen-jövő

A tömeg kezelése a katonai módszerek változásával módosul. Kiindulás: a tömeg (a katonai is) nem képes vezető/irányító nélkül logikus reagálásra, sőt rendszerint semmilyen reagálásra. Az ilyen személyek kiiktatásával a tömeg kezelhetővé válik, de ezt a vezető nélkül maradottakkal pontosan tudatosítani kell, ne hogy logikátlan módon kezeljék a helyzetet. A kommunikáció, a vezetés, koordináció kiiktatásával az ellenséges tömeg veszélyeztető hatása lecsökkenthető a kezelhető szintre. Humanitárius megfontolásból a tömeg ellen alkalmazott eszközök és módszerek egyre inkább mellőzik az élet kioltására alkalmas megoldásokat, ehelyett az ellenőrizhető módon megvalósítható cselekvéskorlátozás, a harci cselekmények folytatásának képtelenségére való állapotba hozás a cél²⁴.

b) **RENDÉSZETI/RENDVÉDELMI**

ba) Klasszikus

A rendész a tömeget igyekszik szétosztatni, megszüntetni, mint veszélyeztető tényezőt²⁵. (Menekülési irányokat biztosít, csak a hangadókat, az előidézőket igyekszik kiemelni, a jogellenes cselekményt elkövetőkkel szemben lép fel.)

bb) Jelen-jövő

A tömegek differenciálódnak, kezelésük azonos módszerek alapján nem lehetséges. A tömeg a demokratikus és diktatórikus viszonyok mellett mást jelent. A békésen demonstráló tömeg kezelése demokráciába illeszthető megközelítést igényel. **A tömeg ugyanakkor egyéb veszélyeztető tényezők**

²³ Finszter G. U.o. (66.old.)

²⁴ Ványa László: A hadviselés különleges eszközei a nem halálos fegyverek, Hadtudomány, VIII. évf. 2.sz. 1998.március (52-62) ISSN 1215-4121

²⁵ Finszter Géza: A rendészet elmélete, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2003. ISBN 963224701 9 (66. old.)

rejtő, fedő, előkészítő, vagy éppen figyelemelterelő bázisa is lehet, ezért a tömeg kezelése során komplex megoldásokra kell törekedni.

11. KÜLSŐSÉGEK – MAGATARTÁS

a) KATONAI

aa) Klasszikus

A katona egyenruhát visel, fellépése arra irányul, hogy az ellenségben alakuljon ki a „minden elveszett” érzése, az egyenruha konkrétan kifejezi a hovatartozást, függelmi viszonyokat, és ezt kivetíti a környezetére is²⁶.

ab) Jelen-jövő

A speciális alkalmazásokkal, a csúcstechnológia vívmányainak felhasználásával a harcok egyéni védelme folyamatosan fejlődik, a klasszikus egyenruha helyett futurisztikusnak tűnő öltözetek, védőfelszerelések jelennek meg. A XXI. században egyértelműen elkülönül a testületi köznapi és a bevetési, alkalmazási öltözet. **A katona számára a „saját” azonosítás válik fontossá. Nem fegyveres tevékenység esetén a környezeti azonosítás előtérbe kerül.**

b) RENDÉSZETI/RENDVÉDELMI

ba) Klasszikus

A rendész is (most még) egyenruhát visel, de ez egyre inkább a formaruha, illetve munkaruha felé tolódik el, a rendészeti fellépés a jogsértők elleni tevékenységgel a biztonságérzetet kívánja fokozni²⁷.

A rendész azonosítása/ azonosíthatósága fontos tényező.

bb) Jelen-jövő

A speciális alkalmazásokkal, a csúcstechnológia vívmányainak felhasználásával a rendész egyéni védelme folyamatosan fejlődik, a klasszikus egyenruha helyett futurisztikusnak tűnő öltözetek, védőfelszerelések jelennek meg. A XXI. században egyértelműen elkülönül a testületi köznapi és a bevetési, alkalmazási öltözet. **A rendész a „saját” azonosítás mellett a külvilág számára való egyértelmű hovatartozás és azonosíthatóság továbbra is fontos jogi tényező.**

12. FÜGGELMI VISZONYOK

a) KATONAI

aa) Klasszikus

A katona esetében a függelmi viszonyok a meghatározóak, a szigorú alá-fölérendeltség, a hierarchia mindenhatósága.

ab) Jelen-jövő

²⁶ Finszter G. U.o.

²⁷ Finszter G. U.o.

A hálózatos hadviselés és katonai alkalmazás elterjedésével a függelmi viszonyok az információs rendszerben elfoglalt hellyel és szereppel is kifejeződésre jutnak. A hozzáférés szintjei és tartalma válik markánsná. A klasszikus hierarchia fennmarad.

b) **RENDÉSZETI/RENDVÉDELMI**

ba) Klasszikus

A rendész is hierarchikus viszonyok közt tevékenykedik, de előterébe kerül a szakmai, jogi függelmi viszony (önállóság-felelősség).

bb) Jelen-jövő

A hálózatos rendvédelmi alkalmazás elterjedésével a függelmi viszonyok az információs rendszerben elfoglalt hellyel és szereppel is kifejeződésre jutnak. A hozzáférés szintjei és tartalma válik markánsná. A szakmai, jogi függelmi viszony (önállóság-felelősség) egyre meghatározóbbá válik a formális szervezeti hierarchikus függőséggel szemben.

13. „TEVÉKENYSÉGI FEGYELEM”

a) **KATONAI**

aa) Klasszikus

A különböző kultúrákban a vakon engedelmeskedő, a végsőig fegyelmezett katonatípustól a gondolkodó, kezdeményező, kreatív katonatípusig egyaránt találunk példát. **Jellemző a parancs megfellebbezhetetlenségének általánossága**, különleges helyzetekben siker esetén a parancstól való eltérés is tolerálható (hősiesség). A helyzetfelismerésre alapozva a katonától elvárják, hogy bármilyen helyzetben, akár élete feláldozásával is, de teljesítse a feladatát és úgy, ahogy arra felkészítették. Kezdeményezésre elsősorban az alacsonyabb vezetési szinteken van gyakorlati lehetőség.

ab) Jelen-jövő

A katona is egy szakma képviselője, még ha a hivatás oldaláról közelítjük is meg a kérdést, s elvárható tőle, hogy tudása legjavát adva a szakmai hatékonyságot növelje. Ez elsősorban technikai, eljárás-technológiai kezdeményezést jelent. A hálózatos alkalmazás esetén a kezdeményezés információs vákuumban, vagy információ torzulás esetén alapvető elvárás. Koalíciós alkalmazás esetén az együttműködési fegyelem külön szempont.

b) **RENDÉSZETI/RENDVÉDELMI**

ba) Klasszikus

A rendész esetében fontos a helyzet felismeréséből adódó önálló, kötelességtudatra alapuló, szakszerű tevékenység. Tartsa be a jogszabályokat és azok szellemében járjon el.

bb) Jelen-jövő

A rendész esetében minden időben és helyen fontos a helyzet felismeréséből adódó önálló, kötelességtudatra alapuló, szakszerű tevékenység. A koordinációs fegyelem előtérbe kerül.

14. SZERVEZETI KULTÚRA

a) KATONAI

aa) Klasszikus

A katona esetében a zárt szervezethez kapcsolódó, rendszerint rituálészerű hagyományrendszer a szervezeti kultúra alapja, amely alapvetően a harci dicsőségre, esetleg valamely heroizált személyre, cselekményre alapozódik.

ab) Jelen-jövő

A specializálódás hatására nem katonai múlttal rendelkezők szervezetbe kerülésével új vonások jelennek meg a szervezeti kultúrában. Általános jelenség, hogy a szervezeti kultúra ezzel gazdagodik, de vannak konzervatív példák is.

A szervezeti kultúrában a napi élő és a múltban gyökerező elemek egymásmellettiége lesz a jellemző.

b) RENDÉSZETI/RENDVÉDELMI

ba) Klasszikus

A rendész esetében a szervezeti kultúra a katonás jellegét elvesztve (vagy csökkentve) inkább a szakmai tevékenységre épül. A napi kapcsolat a külvilággal, a biztonsághoz fűződő érdekek érvényesítése egy nyitottabb szervezeti kultúrát igényel.

bb) Jelen-jövő

A specializálódás hatására nem rendészeti múlttal rendelkezők szervezetbe kerülésével új vonások jelennek meg a szervezeti kultúrában. Általános jelenség, hogy a szervezeti kultúra ezzel gazdagodik, de vannak konzervatív példák is.

A szervezeti kultúrában a napi élő és a múltban gyökerező elemek egymásmellettiége lesz a jellemző.

15. FELSZERELÉS, FEGYVERZET

a) KATONAI

aa) Klasszikus

A katona felszerelése, fegyverzete a TOTÁLIS ERŐSZAK megvalósulására épül (sorozatlövő, nagy hatékonyságú eszközök). A katonának képesnek kell lenni minden rendszeresített fegyvert kezelni tudni, sőt még az ellenségét is. Felszerelése a terepen, s általában minden körülmények közt alkalmassá teszi a

hatékony tevékenységre. Jellemző, hogy a „harcoló” katonákat nagyszámú háttérszemélyzet támogatja, ez arány elérheti az 1:7-t is.

ab) Jelen-jövő

A számítógépek alkalmazásával ún. digitális, hálózatos hadsereg jön létre, kisebb létszámú, speciálisan felkészített szakemberekkel, alapvetően információs és vezetési hadviselés folyik. Nagy találati pontosságú (precíziós), nagy tűzerejű fegyverek, precíziós felderítés elterjedés. A tevékenység a digitális jelfeldolgozáshoz kötődik. Könnyűgyalogsági fegyverzet és felszerelés, speciális egyéni védőfelszerelés jelenik meg, sok vonatkozásban hasonlít a rendészek felszereléséhez. A katonának olyan a felszerelése, amelyet több bevetési napra visz magával, s ezalatt utánpótlásra korlátozott a lehetőség. Egyre nagyobb számban jelennek meg a „robotok”. A háttérszemélyzet egy virtuális térben való valós idejű tevékenység feltételeit teremti meg.

b) **RENDÉSZETI/RENDVÉDELMI**

ba) Klasszikus

A rendész a korlátozott erők alkalmazására alkalmas eszközökkel rendelkezik, amelyek elsősorban nem az élet kioltására irányulnak. (Megjegyzés: M16 gépkarabéllyal jól lehet tömeget oszlatni, de erre a gumibot, könnygáz, vízágyú, pajzs alkalmasabb.)

bb) Jelen-jövő

A rendészetben is megjelenik a csúcstechnika és technológia. A számítógépek alkalmazásával ún. digitális, hálózatos rendészeti tevékenységre lesz lehetőség. Speciálisan felkészített szakemberekkel a számítástechnikára alapozott tevékenység folyik. A tevékenység a általánosan a digitális jelfeldolgozáshoz kötődik.

16. KÖRNYEZET

a) **KATONAI**

aa) Klasszikus

A katonai objektumok jellege, a katonák alkalmazása továbbra is zárt jellegű, a kapcsolódási pontok behatároltak. A laktanyai jelleg sokáig fennmarad.

ab) Jelen-jövő

A katonai objektumok két nagy csoportra oszthatók. Az egyik továbbra is zárt, sok esetben rejtett, míg a másik a polgári lakosság által látogatható, a napi élet része. A katona a napi életben is gyakran részt vesz, a biztonsági kihívások kezelése kapcsán az állampolgárokkal összefüggő biztonságsszolgáltatás részesévé válik belföldön is. A missziós tevékenység általános lesz.

b) **RENDÉSZETI/RENDVÉDELMI**

ba) Klasszikus

A rendész az emberek között él, a napi „életkép” része. A rendészethez tartozó objektumok alapvetően biztosítják a napi ügyintézés feltételeit.

bb) Jelen-jövő

A rendészet mint hatósági jogérvényesítés megmarad, számos tevékenység kerül „kiszervezésre”, az ügyfélközpontúság, a minőség kerül előtérbe. A szolgáltató jelleg válik meghatározóvá.

17. EVOLÚCIÓ

a) **KATONAI**

aa) Klasszikus

A katona mindenkor hatalmat biztosító fegyveres emberből alakult profivá. A különböző korokban a katona megítélése és fontossága eltérő volt. A veszélyeztetési időszakokban a jelentősége megnőtt. A szervezettség és hatékonyság révén a katonai szervezetek és technológiák hatottak a gazdasági tevékenységre, s bázist is biztosítottak a legfejlettebb technikák kipróbálására. A bipólusú világban a katona volt a jellemző biztonságszemlélet kulcsfigurája. Egyes kultúrákban a katona szerepe töretlen. Másutt átalakulóban van. Ezt elősegíti a sorozott hadseregek számának csökkenése, a milíciaszemlélet átalakulása, a biztonság garanciák új rendszere.

ab) Jelen-jövő

A katonai hivatás is szakmászított és a társadalom többi szakmája közé besorolt lett. A katonai hivatás különlegessége megmarad, képviselőinek száma csökken, a csúcstechnika alkalmazására képes, magasan képzett, a polgári életből bevont, katonai múlttal nem rendelkező szakemberekből és a katonai tradíciókat továbbörökítő „katona katonákból” álló hadseregek lesznek a jellemzőek. A korábbihoz képest csökkentett létszámú „katona katonák” speciális kiképzettségükkel, a szélsőséges körülmények közti helytállással vívnak ki társadalmi elismerést. Számos jel arra mutat, hogy a katonai és rendőri hivatás több mint kétszáz éves különválás után ismét közeledni látszik egymáshoz²⁸.

b) **RENDÉSZETI/RENDVÉDELMI**

ba) Klasszikus

A rendészet a katonaságból fejlődött ki, annak sok vonását tovább örökölte. Erősen specializálódott, a legitim erőszak „puhább” ágát képviseli. A totális erőszak helyett a korlátozott erőszak alkalmazására van berendezkedve.

bb) Jelen-jövő

A legitim erőszak alkalmazás a kihívások változásához kötődően evolúciós változáson megy át. A rendészeti erőnél erősebb, de a katonainál gyengébb erőszak alkalmazási igény is felmerül. (Klasszikus csendőr.) A speciális védő

²⁸ Finszter Géza: A rendészet elmélete, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2003. ISBN 963224701 9 (63. old.)

felszerelések és információs technikai alkalmazás terén a rendészeti és katonai fejlesztések sok esetben találkoznak.

A fenti kategóriák külön-külön is egy-egy tanulmányra való ismeretanyagot kínálnak.

A bemutatás azt a célt szolgálta, hogy egyértelművé váljon a katonai és rendészeti szervezeti működés azonos és eltérő viszonyrendszere. Segítség ahhoz, hogy mindenki tudja azonosítani önmagát, hol van most és milyen lehetőségei vannak. A fenti példák sok esetben kiragadottak, de remélhetőleg szemléletesek. A megértésnél fontos, hogy olyan egyértelmű gondolatmenetre legyen a kérdés felfűzve, amely nem ad lehetőséget a mellémagyarázásra.

A gondolkodásmód a lényeg.

Más egy katonai szervezet és más egy rendészeti szervezet küldetése, gondolkodásfilozófiája, de sok közös is van, ami tartalmilag biztosítja az összevethetőséget, ezek lehetnek az ALAPÉRTÉKEK.

A SZERVEZET ALAPÉRTÉKEI

Tudás

Számunkra az alábbi tényezők együttese testesíti meg a tudást: *professzionizmus - tapasztalat és a munkavégzés mikéntjének alapos ismerete;
*folyamatos fejlődés - az új, innovatív munkamódszerek állandó keresése;
*szellemi tudatosság, megértés, intuíció, előrelátás.

Hatékonyság

A hatékonyság számunkra azt jelenti, hogy

*a lehető legjobb eredményeket érjük el a kitűzött határidőkön belül;
*pontos előrejelzéseket készítünk, és megteremtjük a költségek és az eredmények ideális egyensúlyát;
*a lehető legésszerűbben használjuk fel a rendelkezésünkre álló emberi, szellemi és pénzügyi erőforrásokat.

Együttműködés

Együttműködési szemléletünk az alábbi tényezőkre épül:

*kölsönös megértés és bizalom, elfogadás a szervezetben belül;
*közösen küzdjük le a kihívásokat és dolgozunk a kitűzött eredmények eléréséért;
*a nyitottság és a jó szándék jegyében folyamatos kapcsolatot tartunk fenn partnereinkkel, ügyfeleinkkel, a nyilvánossággal.

Felelősség

Felelősök vagyunk

*társadalom felé – szervezetünk működésének eredményeiért;
*a szervezeten belül egymás felé - munkánk minőségéért, valamint szervezetünk szabályainak és alapelveinek érvényesítéséért;
*ügyfeleink felé – tevékenységünk és szolgáltatásaink minőségéért;
*partnereink felé - kötelezettségeink teljesítéséért;
*a létesítményeinket befogadó régiók felé - a helyi közösségek biztonságának javításáért és a környezetkímélő tevékenységéért;

BEFEJEZÉS

A szakmai/szervezeti hivatástudat szemléleti követése nagy odafigyelést igényel. Mindenekelőtt tudatosítani kell, hogy milyen érdek fűződik a folyamatokhoz.

Úgy, ahogy a szervezetek változása érdekmotivált, az embereket is az érdekek mozgatják, s ha ezek tudatosan megfogalmazásra kerülnek, akkor a változások kezelése is könnyebb.

A szervezeti/szakmai kultúraváltás nem hetek, hónapok, hanem évek, évtizedek sőt generációk kérdése. Lehet dönteni a váltásra vonatkozóan, de az értelmi azonosulás mellett az érzelmi támogatást is el kell érni és célszerű a szerves fejlődést választani.

Minden helyzet egyedi, ezért egyedi módon kell vizsgálni, de vannak általánosítható vonások, amelyek már kipróbáltak, ellenőrzöttek, ezek adaptálása megkönnyíti a probléma megoldást.

